

Úloha VI.5 ... Kolo štěstí

8 bodů; průměr 5,88; řešilo 26 studentů

Radka se jednou dostala do televize, kde si mohla zatočit kolem štěstí. Kolo v rozhodujícím momentu roztočila úhlovou rychlostí ω_0 . Radku by samozřejmě zajímalo, na jaké pozici se kolo zastaví a jakou cenu vyhraje.

Kolo je brzděné speciálním mechanismem, poskytující zpomalení (změna úhlové rychlosti za krátký časový úsek Δt) v jednotkách $\text{rad}\cdot\text{s}^{-2}$

$$\varepsilon = \frac{\Delta\omega}{\Delta t} = 0,3 + \frac{\omega}{10}. \quad (1)$$

Takovýto pohyb již není jednoduše vyjádřitelný pomocí vzorců, a proto si ho naprogramujte v tabulkovém kalkulátoru (MS Excel nebo OpenOffice Calc).

- Otevřete si váš oblíbený kalkulátor a založte si první sloupec, do kterého budete vynášet čas t v sekundách s krokem $\Delta t = 0,1$ s.
- Do prvního řádku, vedle času $t_0 = 0$ s, запиšte počáteční veličiny: počáteční úhel $\varphi_0 = 0$ rad a počáteční úhlovou rychlost $\omega_0 = 8 \text{ rad}\cdot\text{s}^{-1}$.
- Do čtvrtého sloupce vypočítejte velikost zpomalení ε_0 .
- Další hodnoty úhlu φ_n a úhlové rychlosti ω_n počítejte postupně pomocí vztahů

$$\varphi_n = \varphi_{n-1} + \omega_{n-1}\Delta t, \quad \omega_n = \omega_{n-1} - \varepsilon_{n-1}\Delta t$$

a zpomalení ε_n určete pomocí vztahu (1) dosazením úhlové rychlosti ω_n .

Vše vypočítaných datech pak nalezněte čas, kdy je úhlová rychlost nulová, tzn. kolo se zastavilo. Pak určete, na jakém úhlu se kolo štěstí zastavilo.¹ Do řešení zkuste vložit i kus své tabulky s daty.

Při řešení postupujeme podle zadaného návodu: v tabulkovém kalkulátoru si založíme nový soubor a postupně začneme vypisovat jednotlivé sloupce. V prvním řádku si pro lepší orientaci nejprve vytvoříme jednoduché záhlaví a poté doplníme první tři řádky našeho „programu“. Pro přehlednost jsou v tabulce 1 (níže) uvedeny hodnoty, které byly do buněk zapsány (v kalkulátoru ale nejsou takto zobrazeny).

Tabulka 1: Obsah prvních čtyř řádek tabulky v Excelu.

	A	B	C	D
1	Čas (s)	Úhel (rad)	Rychlost (rad/s)	Zpomalení (rad/s^{-2})
2	0	0	8	$= 0,3 + C2/10$
3	0,1	$= B2 + C2 * 0,1$	$= C2 - D2 * 0,1$	$= 0,3 + C3/10$
4	0,2	$= B3 + C3 * 0,1$	$= C3 - D3 * 0,1$	$= 0,3 + C4/10$

Hodnoty v buňkách **B4**, **C4**, **D3** a **D4** můžeme zkopírovat z odpovídajících buněk na předchozím řádku. Nyní označíme poslední dva řádky (tedy 8 buněk) a tažením za malý čtverček úchytu je překopírujeme do asi 200 řádků. Tím „nasimulujeme“ prvních 20 s točení. Všimněte

¹Nezapomeňte, že úhly v radiánech udáváme v intervalu $(0; 2\pi)$.

si, že kalkulátor sám doplnil čas se zadaným krokem $\Delta t = 0,1$ s a upravil i odkazy na buňky ve vzorcích.

Sloupec, který nás bude zajímat, je sloupec odpovídající úhlové rychlosti (tzn. sloupec **C**). Můžeme pozorovat, že úhlová rychlost postupně klesá z původní hodnoty ω_0 , což skutečně odpovídá zpomalování Radčína kola. Výřezy z celé simulace uvádíme v tabulce 2.

V momentu, kdy je úhlová rychlost rovna nule, se kolo zastavilo. V dalších řádcích však pozorujeme, že úhlová rychlost neustále klesá do záporných hodnot. Mohlo by se tedy zdát, že kolo se začne roztáčet v opačném směru. Takové chování ale není fyzikální, je to pouze nedostatek této simulace. Nulové hodnotě úhlové rychlosti odpovídá čas $t = 12,9$ s. Z toho stejného řádku vidíme, že odpovídající úhel je $\varphi \doteq 41,2$ rad. Toto ale ještě není výsledek – nezajímá nás totiž, kolikrát se kolo otočilo, ale kde se zastavilo, proto musíme z této hodnoty odečíst několik násobků 2π , které odpovídají otočení o jedno celé kolo.

Výsledkem je tedy zbytek po dělení 2π , což je matematicky zapsáno jako

$$\varphi = 41,2 \text{ rad mod } 2\pi \doteq 3,5 \text{ rad}.$$

Kolo štěstí se zastavilo na úhlu 3,5 rad.

Tabulka 2: Výřezy z finální tabulky

	A	B	C	D
1	Čas (s)	Úhel (rad)	Rychlost (rad/s)	Zpomalení (rad/s ⁻²)
2	0	0	8	1,1
3	0,1	0,8	7,89	1,089
4	0,2	1,589	7,7811	1,07811
5	0,3	2,36711	7,673289	1,0673289
6	0,4	3,1344389	7,56655611	1,056655611
7	0,5	3,891094511	7,460890549	1,046089055
127	12,5	41,18214494	0,131785506	0,313178551
128	12,6	41,19532349	0,100467651	0,310046765
129	12,7	41,20537026	0,069462974	0,306946297
130	12,8	41,21231655	0,038768345	0,303876834
131	12,9	41,21619339	0,008380661	0,300838066
132	13,0	41,21703145	-0,021703145	0,297829685

Jaroslav Janoš
jarda@vyfuk.mff.cuni.cz

Korespondenční seminář Výfuk je organizován studenty a přáteli MFF UK. Je zastřešen Oddělením pro vnější vztahy a propagaci MFF UK a podporován Katedrou didaktiky fyziky MFF UK, jejími zaměstnanci a Jednotou českých matematiků a fyziků.

Toto dílo je šířeno pod licencí Creative Commons Attribution-Share Alike 3.0 Unported.
Pro zobrazení kopie této licence, navštivte <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/>.